

RhetoricaScandinavica

Vol 30 / 2026

**Tema:
Manifestets transformationer**

Tidskrift för skandinavisk retorikforskning
Nr. 92 – 2026

Charlotte Jørgensen, Lektor emerita i retorik ved
Københavns Universitet.

Charlotte Jørgensen:

Ny bog om klassisk argumentationslære

Anmeldelse af Mika Hietanen: *Classical Rhetorical Argumentation for the Rhetorical Critic*. Routledge, 2026. 143 sider.

Mika Hietanens bog *Classical Rhetorical Argumentation for the Rhetorical Critic* er et nyttigt og solidt bidrag til retorikere der ønsker at uddybe deres kendskab til klassisk retorisk argumentationsteori. Den umiddelbare målgruppe angives i forordet til retorikstuderende med en grundlæggende viden om faget og til retorikere i almindelighed. Den lille og tynde bog er trykt med små typer, så der er altså mere gods i den end det ser ud til. Siderne fordeler sig på otte kapitler. Efter det indledende kapitel handler de næste fem kapitler om følgende grundbegreber i den klassiske argumentationslære: logos, entymemet, epikieiremet, topik og stasislæren. De to afsluttende kapitler angår vurderingen af argumentation og retorisk kritik, efterfulgt af et index. Hvert kapitel indledes med et klassisk citat som motto og en kort oversigt og slutter med en litteraturliste.

Bogens titel afspejler forløbet hen mod det sidste kapitel hvor begrebsapparatet fra de forrige kapitler samles og indsættes i den neo-aristoteliske version af retorisk kritik som Mika Hietanen (herefter MH) fremlægger. Det meste af bogen tager således specifikt sigte på *argumentationsanalyse*, og gang på gang betones samtidig analyseredskabernes relevans for *produktionen* af retorisk argumentation, i tråd med at de oprindeligt blev udviklet med sigte på den praktiske udarbejdelse af taler. Først i det sidste kapitel kommer bogen ind på den tekstanalytiske disciplin ”Retorisk kritik”, og altså kun i forbindelse med neo-aristotelisk kritik.

Kapitel 1 ”Rhetorical Argumentation” giver en kort oversigt over den klassiske retoriske argumentationslære og skitserer MHs ståsted inden for moderne argumentationsteori. De græske og latinske termer præsenteres i relation til logik og dialektik, herunder induktion/deduktion, entymem/paradigme mv. De anskueliggøres i et par skemaer som en fin hjælp til læseren, og i et afsnit (s. 9) om paradigmat

(eksemplet) suppleres Aristoteles' fremstilling fx af Quintilians inddeling i fem underkategorier, så der allerede her gives et nuanceret billede af variationerne inden for den antikke teori.

Mht. bogens særlige tilgang til argumentation, hvor retorik kombineres med pragma-dialektik, kommer MH ind på den udbredte skepsis mod denne teori hos retorikere, repræsenteret ved Christian Kock. Om pragma-dialektikkens nøglebegreb *resolution* som målet for den kritiske diskussion anfører MH at det ofte misforstås sådan at parterne skal være rørende enige om den beslutning som argumentationen munder ud i. Men, indvender MH, resultatet af den kritiske diskussion kan ifølge teorien fx sagtens være et kompromis. Han udlægger det pragma-dialektiske princip således: "...without any consideration of a resolution there is no true argumentation, only aimless quarrel." (s. 14) Som jeg ser det, er det imidlertid ikke spørgsmålet om hvilken beslutning argumentationen mellem parterne faktisk ender med, der er sagens kerne. Det er selve målet om *konsensus* der deler vandene. Eftersom pragma-dialektikkens mål for den kritiske diskussion formuleres som "resolving a dispute" eller "resolving a difference of opinion", må det betyde at idealet er *enighed*, ikke bare om den beslutning der måske er resultatet, men også om det "standpoint" som den ene søger at overbevise den anden om. Mit modsvar hertil er at deliberativ retorik netop ikke har enighed mellem de argumenterende parter som ideal, og at målet om at fjerne politisk uenighed er i strid med principperne for et demokratisk samfund. I denne forbindelse er det påfaldende at den antikke forestilling om *controversia* ikke omtales i bogen, og at MH nok betoner det *dialogiske* ved retorisk argumentation, men aldrig kommer ind på at den typisk foregår i debat-situationer med et *trialogisk* kommunikationsforhold.

Kvaliteten ved gennemgangen af analyseredskaberne i de følgende fem kapitler består i høj grad i at det lykkes MH at formidle kompleksiteten i de klassiske kilders fremstilling og samtidig skabe klarhed over begreberne. Man lades ikke i tvivl om at "den klassiske tradition" ret beset er *flere* traditioner.

Kapitel 2 "The Logos Proof", som ifølge MH er "as crucial as it is vexing" (s. 19), tager udgangspunkt i spekulationerne om hvad Aristoteles egentlig mener med dette af de tre persuasive midler, *pisteis*. MH udlægger det snævert som argumentation i form af entymemer og eksempler, hvorimod *logos* i moderne retorikker også refererer til flere andre aspekter af teksten (ordvalg, stil mv.). MH understreger her at *logos*, ligesom *etos* og *patos*, hører til de *tekniske pisteis*. Eftersom de kræver retors faglige inventive indsats, til forskel fra de foreliggende *atekniske* midler, indebærer det at argumenter om fx love og kontrakter ikke hører under *logos*. MH sætter tingene lovlig meget på spidsen når han kritiserer lærebøger der bruger "logisk" i den løse dagligdags betydning til at indkredse termen *logos*. Men det rækker ikke ved hans vigtige hovedanliggende: at *logos*-midlerne entymem og eksempel er retorikkens form for *rational* argumentation, men netop ikke logiske i den snævre faglige betydning. Denne pointering af retorikkens udvidede rationalitetsbegreb er væsentlig, også ud fra en moderne betragtning i pagt med Perelman & Olbrecht-Tytecas nyretorik. At *logos* ikke refererer til *facts* alene, uddybes i en diskussion af sondringen mellem tekniske og atekniske bevismidler. Men at *logos* på den anden side heller

ikke udelukker at retorisk argumentation kan inddrage logik, fx en syllogisme, rammes ind af kiasmen i MHs spidsformulering: "A rhetor may on occasion be logical, but a logician can never be rhetorical" (s. 32).

I *kapitel 3* "The Enthymeme" lægges vægten på de tekstlige forhold der er relevante i praktisk sammenhæng frem for at gå nærmere ind på den omfangsrige forskning om hvad de forskellige kilder i antikken forstod ved denne hovedhjørnesten i retorikken. Entymemet, som er "*the smallest unit of rational argumentation*", defineres indledningsvis således: "It is informal deductive reasoning [...], with *probable* elements, typically *consisting of an explicit argument and an explicit standpoint*, leaving one argument implicit – but any one element may be implicit." (s. 36-37) Bemærk at MH her bruger pragma-dialektikkens termer om elementerne "præmis" og "konklusion", mens "argument" andre steder refererer til den samlede enhed af elementerne. Herefter følger først et afsnit om entymemets struktur, sammenholdt med syllogismens, og så et afsnit om funktionen af implicitet. I forbindelse med det sidste nævnes (s. 44) et par manipulerende strategier, et af de få steder i bogen som kommer ind på dårlig argumentation. Det sidste afsnit i kapitlet handler om sammenhængende argumenter i en tekst. Her tilskriver MH den manglende beskrivelse heraf i de klassiske kilder det forhold at de tog sigte på produktion, og bidrager derfor selv med nogle få retningslinjer for analysen af den samlede argumentationsstruktur i et retorisk artefakt.

Mens de andre kapitler begynder med det klassiske analyseredskab, indledes *kapitel 4* "The Epicheireme" med Toulmins argumentmodel før præsentationen af det klassiske epikeirem, som mere eller mindre er gået i glemmebogen. MH henter det frem herfra som et bedre valg for retorikeren end Toulmins model, specielt til neo-klassisk analyse, og begrundet det med at det er lettere at bruge, mere fleksibelt og flugter med de andre klassiske grundbegreber.

Det er klart at jeg som medforfatter til *Praktisk argumentation* ikke deler MHs overvejende negative syn på Toulmins argumentmodel. Hvor han fremhæver ulemper, ser jeg dens retoriske potentiale, i lighed med de retorikere der tog modellen til sig som almindeligt lærebogsstof i USA. Fx siger MH om elementet *Data* at det kun kan indeholde *facts*, altså udsagn som er sande/falske (s. 54 og 65). Toulmin, der jo var ude i et logisk, og ikke retorisk, ærinde, bruger ganske rigtigt ordet til at indkredse elementet i forbindelse med et eksempel af konstaterende art, men det korrigeres i næste sætning til den "information" som *Claim* baseres på (*The Uses* s. 97). Det vil sige at *Data* også kan indeholde *meninger*, sådan som det ligeledes beskrives i den artikel af Brockriede & Ehninger som præsenterede modellen for retorikere.¹ HM finder fx også tilføjelsen af *Qualifier* og *Rebuttal* som selvstændige elementer overflødig i forhold til de traditionelle retoriske modeller, hvor de ville fremgå af præmisserne. Han spørger: "From a rhetorical point of view: Why would a rhetor

1 Brockriede, W. & Ehninger, D. (1960): "Toulmin on Argument: An Interpretation and Application". *Quarterly Journal of Speech* 46, s. 44-53. Det forklares her at elementet kan bestå af "facts or opinions" (s. 44).

Alle andre kilder der i øvrigt refereres til, indgår i litteraturlisterne i MHs bog.

indicate the amount of uncertainty in a claim by introducing a qualifier, or specifically mention a rebuttal that would make the claim unsuccessful? That task falls on the antagonist.” (s. 62) Her må det indskydes at Toulmin selv overhovedet ikke forholder sig til det retoriske entymem eller epikeirem, men sætter modellen op over for *sylogismen*. De to fakultative elementer indebærer således at modellen også kan rumme retorikkens typiske argumenter, som ikke drejer sig om sandt eller falsk. Modellen er dermed netop en tilnærmelse til entymemet. Desuden er mit svar på MHs spørgsmål, som mere stilles af pragma-dialektikeren end af retorikeren: Det gør den overbevisende retor under skyldig hensyntagen til *etos* når der er grund til det! Det er simpelthen troværdigt at indrømme svagheder ved ens egen argumentation, ikke mindst før andre gør det.

I optakten til kapitel 5 ”The *topoi*” præsenteres topikken som den mest omfangsrige og forvirrende afdeling af retorikkens klassiske argumentationslære under *inventio*. Mht. dens vigtighed fremfører MH at den overbevisende argumentation først og fremmest beror på at argumenterne er valgt i overensstemmelse med lejligheden, emnet og publikum, og at topikken er retorikkens omfattende system beregnet til at få truffet sådanne valg til ”real-world persuasion” (s. 69). Med dette formål for øje lykkes det i kapitlet at formidle et konsistent indtryk af meningen med topik og skabe orden i rodebutikken, uden at gemme forvirringen af vejen. Efter en terminologisk udredning af topikkens hovedbegreber gives et indblik i den antikke traditions forskellige topikker hos Aristoteles, Cicero, Quintilian, Boëtius og Ramus. Så følger en oversigt over bidrag om emnet i den moderne skandinaviske og internationale faglitteratur af bl.a. Kjeldsen, Lindqvist, Corbett, Perelman & Olbrechts-Tyteca, Gabrielsen og Söderberg. Til slut opstiller MH så sit bud på en let anvendelig topik-liste til produktion og analyse af alle slags tekster. Kriterierne for listen er 1) at den skal rumme tilstrækkelig mange *topoi* til at være præcis, men få nok til at være håndterbar, og 2) at klassifikationen skal være baseret på *generelle* *topoi* gældende for al slags argumentation, uanset emnet og situationen, og suppleres af *specielle* *topoi* gældende for bestemte emner og situationer og sluttelig også af *loci communes*, der hovedsagelig tjener *amplificatio*. Listen står i en tabel på kapitlets to sidste sider hvor de anførte *topoi* med illustrerende eksempler er inddelt i kategorierne *General main topoi*, *Specific topoi* (vedr. de tre talegenrer) og *Loci communes* (ordsprog o.l.).

Kapitel 6 ”The *Staseis*” fortsætter emnet fra det forrige kapitel og fordyber sig i denne underafdeling af topikken, som oprindeligt vedrører forsvarsstrategierne inden for *forensisk* retorik. Efter gennemgangen af stasislæren ud fra de antikke kilder, med Hermagoras som den væsentligste, koncentrerer MH sig igen om den praktiske anvendelse af teorien og dens relevans for argumentation i almindelighed. Relevansen for både produktion og analyse betones i særlig grad i dette kapitel. Diskussionen af de varierende opstillinger af de fire klassiske *staseis* kommer især ind på den tredje, *status qualitatis*, og den fjerde, *translationis*, der specielt i de moderne gengivelser erstattes af en stasis vedrørende *handling (policy)*. MH demonstrerer flere steder i bogen evnen til at hente en rammende formulering frem fra den sekundære faglitteratur. Et eksempel på det er gengivelsen af Fahnestock og

Secors beskrivelse af *staseis* som en frugtbar og fleksibel heuristik der fortæller skribenten "where to think" frem for "what to think" (s. 92). Den følgende omtale af Ciceros inddeling i fire undertopoi til *status qualitatis* illustrerer hvordan bogen bidrager med andet og mere end det der normalt indgår i introducerende lærebøger. Kapitlet afrundes med et konkret eksempel på hvordan man kan stille spørgsmål om emnet klimaforandringerne under de fire staseis *Conjecture, Definition, Quality, Procedure or Jurisdiction* (dvs. policy).

De to afsluttende kapitler bevæger sig op på et overordnet tolkningsniveau og hænger tæt sammen. I *kapitel 7* "Evaluating Argumentation" begrundes MH fraværet af faste vurderingskriterier i klassisk retorik med sigtet på praktisk udøvelse. Kapitlet kommer derfor rundt om nogle moderne bidrag som den retoriske kritiker kan støtte sig til, bl.a. Waltons *kritiske spørgsmål* til "argument schemes", den pragma-dialektiske udgave af *fallacies* og Perelman & Olbrechts-Tytecas *universelle publikum*. Hvad det sidste angår, siger HM om publikumsteorien, som kan bruges til at skelne mellem overbevisende og effektiv argumentation, at det er en "elegant" løsning (s. 110) – ikke lige det ord jeg, trods min veneration for den, ville bruge om en teori som har mystificeret så mange gennem tiden. I øvrigt har kapitlet fokus på retorisk vellykkethed og specielt spørgsmålet om persuasiv effekt i relation til *neo-aristotelisk kritik*, fra dens udspring hos Wichelns over dens udøvere og fortalere frem til kritikerne og dens nedgang i USA fra 1960'erne. MH har bl.a. et par gode pointer om hvordan den neo-aristoteliske kritik, som håndhævet af Thonssen & Baird ikke er rigtig aristotelisk: at deres fokus på logik og sandhed som normativt kriterium netop ikke gælder for det klassiske retorikfag, og at følelser skulle være problematiske og føre argumentationen på afveje, mens Aristoteles jo netop anerkender etos og patos som legitime. Fremstillingen af både repræsentanter for neo-aristotelismen og kritikerne af den er i det hele taget indsigtfuld og balanceret.

Selv mener MH at persuasiv effekt ikke bør være det eneste succeskriterium. De tre overordnede evalueringskriterier som MH når frem til i kapitlet, er *acceptabilitet, to prepon* (det passende) og persuasiv effekt. Inden da har han fremlagt en skabelon med de ressourcer som den klassiske retorikteori stiller til rådighed for kritikerne. De opstilles som fire triader der udgør rammen for retors udfoldelsesmuligheder. De fire triader med hver tre underpunkter er: 1) *Affordances of the Situation: Kairos, Doxa, To Prepon*, 2) *Expectations on the Speaker (officia oratoris): Docere, Delectare, Movere*, 3) *Use of Artistic Proofs (pisteis entechnoi): Ethos, Logos, Pathos*, og 4) *Use of Argument Techniques: Topoi, Staseis, Enthymema/epicheirema/syllogismos*. Til hver af de 12 punkter er det meningen at man spørger: Hvordan udnytter retor disse muligheder? Denne "Triads of Evaluation of Rhetorical Argumentation" skal først bruges når analysen har fulgt skabelonen i det næste kapitel og er kommet til det sidste trin "Evaluation".

Kapitel 8 med den brede overskrift "Rhetorical Criticism" handler kun om den neo-aristoteliske kritik og den *neo-klassiske variant* af den. Med denne betegnelse, som ifølge MH afspejler den skandinaviske tradition, lægger han afstand til træk som gerne fremhæves som de mest kritisable ved neo-aristotelismen, som fx det overdrevne fokus på effekt og den slaviske applikation af hele standardapparatet i

partes. Det er en særlig pointe i kapitlet at den skandinaviske retorik først fik vind i sejlene samtidig med at den neo-aristoteliske kritik fik sit skud for boven i USA. MH ser i dette forhold en forklaring på at skandinaviske retorikere undgik neo-aristotelismens fejl.

Samtidig med at jeg deler MHs syn på den neo-aristoteliske kritik et langt stykke af vejen, rejser dette kapitel flere spørgsmål og indvendinger hos mig. Mens MH er omhyggelig med ikke at skære den klassiske retorik over én kam, taler han både i kapitel 7 og 8 om ”den skandinaviske tradition” i ental, bestemt form. Men findes der overhovedet en sådan? Det kan dårligt dokumenteres i listen af *historisk orienterede* lærebøger som optakt til skabelonen med MHs egen analysemodel, der er bygget op over *partes*. Den rummer en norsk (Øyvind Andersen), fire svenske (to af Hellspong; Karlberg & Mral; Lindqvist), en amerikansk (Crowley & Hawhee) og en dansk (Kjeldsen). Kun få af dem kommer nærmere ind på retorisk analyse, og nogle af dem slet ikke. Om den sidste der anlægger en moderne tilgang, fremhæves det at den giver en introduktion til *partes*. Men hvilke andre retorikbøger gør ikke det?

I bogens sidste sætning omtales den neo-klassiske analysemodel som et bidrag ”along the many modern methods”. Skal det forstås sådan at de kan inddrages som et supplement i en neo-klassisk kritik af det konkrete artefakt, eller er de andre moderne tilgange til retorisk kritik alternativer til den? Nok begge dele, men det siges der ikke noget nærmere om. Alt i alt efterlader bogen et indtryk af at den klassiske retorik er den ”rigtige retorik”, og at den retoriske tradition standser med den klassiske æra. Det kan dårligt opfattes anderledes når det fx siges at retorik vandt indpas som universitetsfag i Skandinavien fra 1970 og frem samtidig med at ”it declined in North America” (s. 123). Men retorikmiljøerne har da stået stærkt i USA siden da!? Jeg sporer endvidere en tendens til metodisk monisme når det siges at evalueringen tilføjes som sidste trin i skabelonen ”since it is the goal of rhetorical criticism” (s. 133), eller at ”an analysis that does not end in evaluation is unsatisfactory” (s. 105). Selv om en normativ tilgang er kendetegnende for retorik, kan en konkret retorisk kritik uden en afsluttende vurdering af artefaktet jo godt være interessant. Jeg finder det også noget bagvendt når det allerede i kapitel 5 siges at ”the purpose of rhetorical criticism is to explain rhetorical aspects of an artefact” (s. 79). Det kan lyde som om analysen går ud på at påpege de retoriske begreber i artefaktet ved at følge skabelonen gennem *partes* – netop den form for mekanisk analyse som neo-aristotelisk kritik klandres for, og som MH som sagt udtrykkeligt advarer imod (s. 104). Formålet må da snarere være at *fortolke*, ikke ”forklare”, et artefakt som svar på en bestemt retorisk problemstilling ved hjælp af de analyseredskaber der er velegnede til det – klassiske eller moderne, retoriske eller andre.

Som det er fremgået, gælder mine betænkeligheder ved bogen især det sidste kapitel, og de hænger givetvis sammen med misforholdet mellem det omfattende emne retorisk kritik, forstået som et moderne akademisk fagområde, og bogens gennemgående sigte på det klassiske begrebsapparat til argumentation og dens afsluttende fokus på den grundmodel vi vel alle kan genkende som ”en typisk retorisk tekstanalyse”. Mine betænkeligheder overskygger dog ikke at bogen efter min opfattelse vil kunne inddrages som et værdifuldt bidrag i universitetsundervis-

ningen i retorik. Der er meget i den der kan gøre den retorikinteresserede klogere på den antikke argumentationslære.